

Minerva (29) i Pattinaggio Excelsior (31-32), među kojima se potonje pokazalo daleko najdugovječnijim, ostavši za sve sljedeće generacije Puljana jednostavno – Pattinaggio. Međuratno koturaljkanje prikazano je kroz dvije cjeline: „Od zabave k sportu“ (37-42) posvećena je prvim godinama nakon Prvoga svjetskog rata, uz razumljiv širi osvrt na osvajanje Prvoga prvenstva Italije u hokeju na koturaljkama, a „Koturaljkanje usprkos svemu“ (45-48) kasnim tridesetim godinama, odnosno vremenu obnovljene aktivnosti, doskora prekinute još jednim svjetskim sukobom.

Interes za koturaljkanjem u poratnim godinama, i to u sve tri inačice (hokej, brzinsko i umjetničko), naznačen je u cjelini kojom dominira supostojanje dvaju klubova, „Pule“ i „Cementa“ (53-75), 1963. ujedinjenih u „Pulu“, koja je već godinu kasnije ugašena. Uslijedila je (ponovno) oduža pauza, a vrijeme za „Još jedan novi početak“ (81-98) nadošlo je početkom osamdesetih: novim generacijama pružila se mogućnost učiti od negdašnjih koturaljkaških zvijezda, izrazito zainteresiranih za obnovu sad već respektabilne tradicije. Koturaljkaški klub „Uljanik“ tijekom idućega je desetljeća egzistirao na marginama pulskoga sportskog života i pripadajuće mu rubrike u lokalnom dnevniku, a pokretao ga je, kao i ranije, uglavnom entuzijazam (naravno, i pokroviteljstvo istoimenoga brodogradilišta). Od prve polovice devedesetih naovamo preživljava, i to nadasve uspješno, tek umjetnička sekcija. Hoće li pak korijena uhvatiti aktualna nastojanja za oživljavanjem hokejaške tradicije, bit će poznato posjetiteljima nekom budućom obljetnicom motivirane izložbe. Kronološki prikaz slijede „Pravila igre“ (100-105), „Popis imena članova klubova do 1964.“ (108-109) i „Katalog“ (110-131), odnosno popis svih izložaka s izložbe uz pripadajuće podatke. Publikaciju zaključuju korišteni „Izvori i literatura“ (131).

Koturaljkanje, dakle, shvaćeno kao osebujna sastavnica gradske svakodnevice može svakako poslužiti pri argumentiranju tvrdnje da prijelomni trenuci ne razdvajaju u potpunosti poglavlja pulske prošlosti. Ne treba, podrazumijeva se, nikada gubiti iz vida da dio stanovnika prestaje participirati u ovoj i srodnim aktivnostima 1918., 1947. ili 1991. godine: odvojene (pri) povijesti koje redovito završavaju traumatičnim iskustvom rastanka ne bi valjalo zamijeniti fabulom iz koje bi bila uklonjena svaka kontroverza. Ova je publikacija pokazatelj kako ipak postoji poveznica između koturaljkaša „ozad Arene“ i onih „ponad Ambrele“, između nekadašnje i današnje Pule.

Mihovil Dabo

Filigran: srebrna nit od Kosova do Istre / La filigrana: filo d'argento che lega il Kosovo all'Istria, autori kataloga i izložbe / autori del catalogo e della mostra Agron Lešdedaj, Tamara Nikolić Đerić i Ivona Orlić, Pazin: Etnografski muzej Istre – Museo etnografico dell'Istria, 2015., 92 str.

U organizaciji kustosica Etnografskoga muzeja Istre (EMI) Tamare Nikolić Đerić i Ivone Orlić te uz pomoć i suradnju pripadnika albanske zajednice u Istri, kao i onu institucionalnih partnera, realiziran je projekt *Filigran: srebrna nit od Kosova do Istre*, čija je provedba rezultirala izložbom postavljenom u Zavičajnom muzeju grada Rovinja (15. prosinca 2014. – 13. svibnja 2015.) i Zavičajnom muzeju Poreštine (18. svibnja – 1. rujna 2015.), popraćenom zanimljivim katalogom na hrvatskom i talijanskom jeziku koji donosi vrijedne podatke o povijesti filigranstva i filigranstvu danas, s naglaskom na djelatnost filigranskih obitelji u Istri. Osim angažmana autorica u istraživanju koje je, kako je u uvodnom dijelu kataloga navedeno, „posvećeno filigranu kao obrtu u nestajanju i materijalnoj manifestaciji kulturnoga identiteta dijela Albanaca s Kosova“ (5), važno je istaknuti i pomoć vanjskih suradnika. Uz kustosice EMI-ja, autorstvo potpisuje i Agron Lešdedaj, kao suradnik na projektu naveden je Marko Brajović, dok je katalog recenzirala muzejska savjetnica Marija Ivetić.

Dvojezični katalog izložbe *Filigran: srebrna nit od Kosova do Istre* tematski je podijeljen u tri cjeline. U uvodnoj bilješki navedene su osnovne odrednice istraživanja, prvotno vezane uza zadaću Etnografskoga muzeja Istre „da njeguje vrijednosti kulturne raznolikosti i međukulturalnog djelovanja“ (5), kao i zahvale partnerima, stručnim suradnicima, institucijama i pripadnicima albanske zajednice u Istri koji su pripomogli organizaciji i realizaciji istraživanja, izložbe i kataloga.

U prvom su dijelu kataloga istaknute povijesne odrednice filigranstva uopće, s naglaskom na Kosovo i Istru, kao i definicije temeljnih pojmova djelatnosti – filigran, granulacija i lotanje (7-9). Autorice navode kako je umjetnost filigrana, svijetu poznata od antike, u Istru prvenstveno stigla posredstvom veza s Venecijom, potom i putovima migranata s Kosova, te je prvenstveno činila sastavni dio života imućnijih obitelji u Istri na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće (7).

Utjecaji i razvoj zlatarstva i filigranstva na Kosovu, obrazovanje filigrana, princip podjele poslova te općenito poslovi filigranstva opisani su

u potpoglavlju „Filigran na Kosovu“. Suradnjom s brojnim kazivačima, čiji citati čine sastavni dio kataloga, a predstavljaju subjektivni prikaz kulture i djelatnosti, autorice doznaju kako su majstori izrađivači bili muškarci, dok su žene i djeca obavljali pripremne poslove, a situacija se izmijenila dolaskom na istarsku obalu pa jedan od kazivača, Albert Oroshi, s ponosom „priča o majci koja je bila vrsna majstorica te je uz izradu filigrana radila i u prodaji“ (13).

Sastavni dio potpoglavlja „Od Kosova do Istre“, osim tekstualnoga dijela s opisima migracija, čini i karta dolazaka albanskih obitelji u Istru (18-21). Dolaskom migranata s Kosova Istranima filigranski proizvodi postaju dostupniji nego prije, ali je i dalje filigranstvo bilo orijentirano na prvenstveno na turiste jer, kako jedan od kazivača navodi, „od samih građana ne bismo mogli živjeti“ (22).

Sastavni dio svake filigranske kulture čini i radnja za koju je, kako autorice ističu u istoimenom potpoglavlju, tipična „vještina izrade koja se prenosila usmenim, ili bolje rečeno, izvedbenim putem“ (27) pa je tako tajna zanata ostala skrivena.

Veza filigrana i njihovih remek-djela nije iznimno i samo materijalna, kako je navedeno u poglavlju „Materijalizacija vrijednosti“. Proces stvaranja predmeta te suživot predmeta sa svojim okruženjem od njegova nastanka gradi intimnu vezu s autorom, vezu sudionika jedne kulture s drugim kulturama, veze između pojedinaca koji ju prenose te onih koji ju koriste, ali i veze s njihovom budućnošću (28-31).

Prvi dio kataloga završava popisom literature.

U drugom su dijelu navedeni primjeri istarskih albanskih obitelji – iznimno važnih suradnika projekta i vrijednih izvora informacija o kulturi filigrana. Svaka je od osam obitelji ukratko predstavljena kombinacijom zanimljivih tekstova i brojnih fotografija koje čine kolaže informacija iz kojih se mogu iščitati podaci iz njihove povijesti te o obiteljskoj djelatnosti nekad i danas, kao i razmišljanja, želje i nadanja za budućnost. Opisana su tako iskustva obitelji Butući, Nikolov, Lleshdedaj iz Rovinja te Oroshi, Šahta, Shahini, Ljači i Bisaki iz Poreča. Iznimno je važno naglasiti ulogu koju su u istraživanju te realizaciji izložbe i kataloga imali kazivači – članovi albanskih obitelji nastanjeni u Poreču i Rovinju. Naime, katalog je obogaćen i brojnim navodima kazivača. Njihove subjektivne izjave, u tekstu istaknute zelenom bojom, obogaćuju katalog notom intimnosti, čime se dodatno ističe važnost ukazi-